

КУБІЗМ (франц. cubisme, від cube — куб) — напрям мистецтва модернізму першої чверті 20 ст., особливо позначився в живописі та скульптурі. К. серйозно вплинув на розвиток образотвор. мистецтва 20 ст. Склався у Парижі в інтернац. мист. середовищі, знайшов послідовників серед митців ін. країн Європи. Етапною для розвитку напрямку вважають картину П. Пікассо «Авіньйонські дівці» (1907). Термін «К.» уперше використав критик Л. Воксель 1908 у статті про Ж. Брака. Формування К. є логіч. продовженням аналіт. дослідж. худож. мови образотворчості митців постімпресіонізму, зокрема творчості П. Сезанна (після його смерті картини широко експонували у Парижі 1904–07). У розвитку напрямку здійснено переосмислення образів та худож. мови «позацивілізац. культур», зокрема афр. скульптури, мистецтва прадавнього світу, образотвор. фольклору. Осн. засади К. — утвердження самоцінності мистецтва, а не відображення зовн. прикмет реал. світу, зосередження на питаннях худож. мови, аналіт. підхід до її елементів — об'єму, ліній, кольору, простору, виявлення внутр. структури зображених предметів на основі геом. форм — куба, конуса, кулі, циліндра, призми та їхнє розкладення на площині, що сприймалися як розрив із реаліст. відтворенням натури, яке здавалося вичерпаним. Прагнення показати предметну форму найбільш повно, всеохоплююче, з різних боків призвело до відмови від традиц. прямої перспективи (кубісти трактували її як оптичну ілюзію), зіставлення в одному творі кількох точок зору, вільного трактування простору. У К. поєднано аналіз та синтез худож. форми; він базується на пошуках об'єктів. закономірностей формоутворення, знімаючи вияв автор. суб'єктивності. Зосередження на об'ємно-просторових рішеннях викликало певне обмеження кольор. гами, що поступово долали на пізніх етапах розвитку напрямку (це призвело до кризи та появи суміж. явищ). Гол. сюжети живопису К. — натюрморти, портрети, пейзажі, пізніше — своєрідно інтерпретовані жанр. мотиви. Живопис. творам притаманна увага до фактури, яку робили на основі фарби, шляхом уведення у картину «нехудож. предметів».

Із К. пов'язане використання **колажу**: вклеювання у живопис. твір предметів та фрагментів паперу, дерева, газет. текстів, скла, заліза, вугілля, гіпсу тощо. Першим цей прийом застосував 1912 Ж. Брак. В еволюції К. виділяють 4 періоди: «сезанівський» (1907–09, фіксація витоків мист. руху), «аналітичний» (1910–12, становлення худож. мови: П. Пікассо та Ж. Брак наголошували не стільки на рац., скільки на інтуїтив. засадах творчості), «синтетичний» (1913–14), «декоративний» (1914–21). Термін «аналіт. К.» уперше використав Х. Гріс 1910, під-

кресляючи самостійність худож. форми та близькість до принципів класич. мистецтва, застосованих у ін. спосіб: трьохвимірні об'єкти розділяють та складають на площині у двовимір. зоровий образ. «Синтет.» період характеризувався більшою площинністю просторових рішень, лінійністю, подрібненістю форми, ускладненістю ритміч. побудови.

Для остан. етапу — «рококо-кубізму» — через поширення овал. форматів картин притаманні естетизація худож. прийомів, вихід у царину нефігурат. мистецтва, активність кольору. Завершальною вважають картину П. Пікассо «Три музиканти у масках» (1921). Однією з програмних стала книга «О кубизме» (Москва, 1913) А. Глеза та Ж. Метценже, де наголошено на необхідності замінити принципи композиції творів із таких, що йшли від природи, на такі, що будують як автономні структури.

Важливу роль у становленні К. відіграла група «Бато Лавуар» (1908–09), у складі якої були поети та критики — М. Жакоб, **Г. Аполлінер**, А. Сальмон, М. Лорансен, М. Рейкель, Х. Гріс, Л. Стайль. У 1910–14 діяла група «Де Пюто» (А. Глез, Ж. Метценже, брати М. Дюшан, Р. Дюшан-Війон, Ж. Війон, Р. де Ла Френе, Л. Маркусі, Х. Гріс та ін.), що намагалася визначити закони К., де гол. елементами вважали лінію та колір. Програмною для неї стала виставка «Золотий перетин» 1912. До групи тяжіли Ф. Леже, Ф. Купка, П. Мондріан, Д. Рівера. На кольорист. аспекті пізнього К. базувалося його відгалуження — симультанізм (засн. **Р. Делоне** на поч. 1910-х рр.), **Г. Аполлінер** називав його орфізмом — мистецтвом нових структур з елементів, узятих поза реал. світом, створених уявою художника і наділених повнотою реальності. В ньому продовжено геом. об'ємно-просторову основу К. (більш поширеною стала форма кола), доповнено кольор. різноманіттям, естет. ефектом. До орфізму на певний час приєдналися Ф. Купка, П. Брюс, С. Макдональд-Райт, **С. Делоне-Терк**. Уперше художню мову К. у скульптурі використав 1910 Р. Дюшан-Війон, 1911 — **О. Архипенко**. Серед скульпторів-кубістів — К. Бранкузі, Х. Гонзалес, А. Лоран, О. Цадкін, Ж. Ліпшиць, Х. Орлова; кубістичні скульптури створювали П. Пікассо, Х. Гріс, Р. де Ла Френе, А. Модільяні. Серед уперше використаних матеріалів — зварне залізо (Х. Гонзалес). Самост. школи К. склалися у Чехії, США та Росії. 1911 у Празі створ. об'єдн. «Група художників» (Б. Кубішта, Й. Чапек, скульптор О. Гутфройнд та ін.), яка поєднувала принципи К. з нім. експресіонізмом, використовуючи цю своєрідну стилістику також у арх-рі та декор. мистецтві. У США розвиток К. почався з виставки «Арморі шоу» 1913 у Нью-Йорку, де поряд з європ. митцями було ви-

ставлено твори американців М. Вебера, М. Хартлі, Дж. Марін. Поєднання прийомів експресіонізму, К. та футуризму позначило концепцію «синхронізму» С. Макдональд-Райта і М. Рассела, що наближалися до абстракції.

У Росії та Україні К. мав глибокий вплив на мистецтво. Гол. його представниками стали К. Малевич, В. Татлін, О. Екстер, Д. Бурлюк та ін.; ідеї К. знаходили розвиток в об'єдн. «Бубновий валет» (П. Кончаловський, І. Машков, Р. Фальк, О. Купрін, Н. Альтман), «Ослячий хвіст», «Спілка молоді». Своєрід. вітчизн. версією напрямку став кубофутуризм (термін використав франц. критик М. Буланже до рос. мистецтва 1912), що поєднував формал. прийоми франц. К. з ідеями італ. футуризму. К. позначився на творчості В. Єрмилова, О. Богомазова, А. Петрицького, В. Меллера, Н. Генке-Меллер, М. Епштейна, М. Міщенко, М. Влодарського; а також рос. та укр. скульпторів кін. 1910–20-х рр.: В. Мухіна, Й. Чайкова, Б. Королькова, І. Кавалерідзе, Б. Кратка, Ж. Діндо.

Рекомендована література

1. Павлуцкий Г. Новое направление в живописи. Кубизм и неофутуризм // Искусство в Юж. России. 1913. № 9–10;
2. G. Apollinaire. Les peintres cubistes. Paris, 1913;

3. M. Serrulaz. Le cubisme. Paris, 1920;
4. A. Gleizes. Du cubisme et des moyens de le comprendre. Paris, 1920;
5. Йоро ж. La peinture et ses lois. Ce qui devait sortir du cubisme. Paris, 1924;
6. A. H. Barr. Cubism and Abstract art. New York, 1936;
7. C. Grey. Cubists aesthetic theories. Baltimore, 1953;
8. J. Golding. Cubisme: a History and analyses. 1909–1914. New York, 1959;
9. R. Rosenblum. Cubisme and twentieth century. London, 1960;
10. M. Kozloff. Cubism. Futurism. New York, 1974;
11. J. M. Nasch. Cubism, Futurism and Constructivism. London, 1974;
12. Мириманов В. У истоков кубизма. Москва, 1980;
13. Модернизм. Анализ и критика основных направлений. Москва, 1987;
14. Турчин В. С. По лабиринтам авангарда. Москва, 1993;
15. Крючкова В. А. Кубизм. Орфизм. Пуризм. Москва, 2000;
16. Рид Г. Краткая история современной живописи. Москва, 2006;
17. H. Duchting. Die Kunst und der Kubismus. Belser; Stuttgart, 2007.

Г. Я. Скляренко

Бібліографічний опис:

Кубізм / Г. Я. Скляренко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-529>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).